

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ І ПРОЦЕСІВ
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ІМ. І. Ф. КУРАСА НАН УКРАЇНИ**

***Матеріали
III Всеукраїнської науково - практичної
конференції***

**ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ СУЧАСНОСТІ:
ГЛОБАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ**

**м. Івано-Франківськ
27-28 травня 2021
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ І ПРОЦЕСІВ
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ІМ. І. Ф. КУРАСА НАН УКРАЇНИ**

**ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ СУЧАСНОСТІ:
ГЛОБАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ
ВИМІРИ**

*Збірник матеріалів
III Всеукраїнської науково - практичної конференції
(м. Івано-Франківськ, 27-28 травня 2021 року)*

Успішна Україна, яка полягає в успішності кожного. Зменшення оподаткування на бізнес, виробництво, переробку, креативну індустрію. Більше заробляти, щоб бути самодостатнім оплачувати якісну освіту, покращити стандарти життя, фінансувати соціальні проекти.

УДК 303.446:32-027.2

**Березовська–
Чміль О. Б.,
Кобець Ю.В.**

*Кандидат політичних наук,
доцент кафедри
політичних інститутів та
процесів
Прикарпатського
національного
університету імені Василя
Стефаніка*

**УНІВЕРСАЛЬНІ ПОРІВНЯННЯ
ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ ІЗ**

ВИКОРИСТАННЯМ КІЛЬКІСНИХ МЕТОДІВ АНАЛІЗУ

В арсеналі сучасної політології існує потужний інструмент для дослідження різноманіття однопорядкових (хоча б формально) явищ, наприклад держав, політичних режимів, організацій і т.д., - універсальні порівняння. Вони звертаються як до кількісних, так і до якісних даними. Теоретично за допомогою універсальних порівнянь можна «обійняти неосяжне» (звичайно, за умови дотримання певних правил і процедур), однак масштаб таких досліджень дозволяє аналізувати мінімальну кількість параметрів порівнюваних об'єктів. В статті розглядається можливість застосування універсальних порівнянь до такого явища сучасної макрополітичної структури суспільства як політична система.

Ключові слова: політика, порівняльна політологія, методологія дослідження, політична система.

UNIVERSAL COMPARISONS OF POLITICAL SYSTEMS WITH THE HELP OF QUANTITATIVE METHODS OF ANALYSIS

Universal comparisons in Modern political science are a powerful tool for studying the diversity of single-order phenomena such as states, political regimes, organizations, etc. They work with

quantitative and qualitative data. Theoretically, with the help of universal comparisons, you can "embrace the immeasurable" (obeying the rules and procedures), but the scale of such studies allows you to analyze the minimum number of parameters of the compared objects. The article considers the possibility of applying universal comparisons to such a phenomenon of the modern macropolitical structure of society as a political system.

Key words: politics, comparative political science, research methodology, political system.

Головна особливість політичної науки, подібно як і багатьох інших наук з вивчення соціально-політичних аспектів функціонування суспільства, полягає у тому, що, розвиваючись, вона не може опиратися на дані експериментальних досліджень та експериментально перевірити отримані висновки, як це роблять у природничих науках. Це однаковою мірою пов'язано з макро - та мікрорівнем політичного життя. Саме тому, на думку професора А. Романюка, головним механізмом отримання наукових знань про

політичне життя та процеси стали порівняльні дослідження.

Для дослідження різноманіття однопорядкових (хоча б формально) явищ, наприклад держав, політичних режимів, організацій тощо, в арсеналі сучасної політології існує потужний інструмент - універсальні порівняння. Теоретично універсальні порівняння дозволяють «обійняти неосяжне» (звичайно, за умови дотримання ряду правил і процедур), однак масштаб таких порівнянь неминуче змушує дослідника концентрувати увагу на вельми обмеженому числі параметрів порівнюваних об'єктів. На противагу казусно-орієнтованим порівнянням, покликаним дати максимум інформації про невелику кількість об'єктів, при проведенні універсальних порівнянь ми дізнаємося небагато про все. Домогтися цього можна, звертаючись до кількісних даними і / або певним

чином кодуючи якісні дані. Універсальні порівняння, в яких одиницею порівняння виступають держави (політичні системи), іноді називають глобальними.

На думку М.Ільїна порівняльна політологія є особливою дисципліною, оскільки вивчає в політичній сфері великий обсяг процесів і явищ - від метиполітики до конкретних цілей [4, с.140]. Правомірно стверджувати, що в емпіричних дисциплінах, включаючи компаративні, метод звужує предмет і тим сами включається в нього. У підсумку отримуємо специфічний (не унікальний, але і не універсальний) предмет, що формується в ході його систематичного освоєння певним методом.

У цьому і виявляється важкість ідентифікацій у зв'язку з «відсутністю» специфічного предмету. Відомий корпоративіст Л.Сморгунов формулює проблему наступним чином: порівняльна

політологія і отримала назву за методом, але не за предметом. На цій основі заперечують в порівняльній політології власну предметну специфіку, а відповідно, і власну теорію, вважаючи, що порівняльна політологія - це і є вся політична наука, в якій використовується порівняльний метод» [8, с.202].

Порівняння є універсальним, але тільки в компаративістиці воно використовується систематично і методично. І оскільки систематичне застосування методу трансформує і тим самим формує предмет дослідження, порівняльна політологія, як і інші емпіричні науки – експериментальна фізика, психологія, порівняльна антропологія, правознавство, порівняльне мовознавство - називається за «за методом». Такі емпіричні дисципліни в якості своєї власної, «внутрішньої» теорії розвивають методологію в строгому смислі цього слова.

Однак застосування всього комплексу природничих та гуманітарних наук дозволяє розглянути справу інакше. Справа в тому, що логіка експерименту і порівняння однакова. Розмежування тільки в специфіці об'єкта розгляду. Якщо вони одиничні (унікальні) і не піддаються відтворенню в принципі або без суттєвих втрат, то ми маємо справу з порівнянням. Якщо вони достатньо багаточисельні самі собою або можуть бути скопійовані в такій кількості, щоб працювали «великі числа» і можна вдатися до статистики, то виникають умови для експерименту. На цю сторону проблеми звертав увагу Е.Дюркгейм: «Коли одні (випадки, факти) можуть бути відтворені штучно, через волю дослідника, метод є експериментальним.... коли ж, навпаки, створення фактів від нас не залежить і ми можемо порівнювати тільки факти, які виникають мимовільно, тоді застосований метод є

опосередковано експериментальним або порівняльним» [3, с.511].

В 1970-ті роки порівняльна політологія знову стала перед проблемою оновлення. Хоча Г.Алмонд і стверджував, що криза порівняльної політології була швидше політичною, ніж інтелектуальною, дисципліна стала змінюватися і методологічно, і змістовно [9]. Тематика порівняльних досліджень характеризується переходом від вивчення традиційних інститутів та факторів політичної діяльності (держава, політичні партії, вибори, засоби масової інформації) до осмислення нових явищ в політиці (зовнішнє середовище політичних систем, групові інтереси, некорпоративізм, нові масові рухи, постматеріальні цінності, етнічні, вікові, мовні та тендерні фактори).

Інтенсивний розвиток технологій збору, обробки та передачі інформації дозволив багатьом недержавним та міжнародним організаціям з 70-х

років ХХ століття розпочати проведення різноманітних економічних, політологічних, соціологічних досліджень в масштабах всього світового співтовариства, використовуючи бази даних та диверсифіковані джерела інформації, які знаходяться на різноманітних континентах, міжнародні та національні команди експертів.

Часто стверджується, що після 1960-х років, на які припав пік захоплення соціальними науками кількісними методами, популярність глобальних порівнянь впала і лише частково відновилася в 1990-і роки завдяки вивченню процесів демократизації. Таке твердження має під собою підстави, але не слід забувати, що із закінченням буму 1960-х років глобальні дослідження аж ніяк не припинилися. Варто здійснити класифікацію наукових проектів, які мають досвід кількісних порівнянь. Виділимо три великі групи, де підставою для класифікації виступають - масштабність,

довгостроковість, об'єктивність.

1. "Великі" (довгострокові) проекти: "Політія, "Freedom House"- "Свобода у світі" ("Freedom in the World"), "Свобода преси" ("Freedom of the Press"), "Перехідні нації" ("Nations in Transit"), "Країни на роздоріжжі" ("Countries at the Crossroads"), Глобальні рейтинги і регіональні огляди "Transparency International", Індекс людського розвитку.

2. Академічні проекти: Типологія несоціалістичних країн: проект Академії Наук, Проекти Гельсінського університету, Індекс трансформації Бертельсманна, Індекс ліберальних інститутів: проект Центру вивчення демократичного управління.

3. Політично ангажовані проекти: Індекс свободи преси "Репортерів без кордонів", Індекс глобалізації: спільний проект компанії "АТК" і

журналу "Foreign Policy", Індекс економічної свободи Інституту Катона.

Кількісні результати таких розвідок можуть бути використані в якості бази емпіричних даних для проведення політологічних досліджень політичних систем методом порівняльного аналізу [7, с.7]. Метод порівняльного аналізу при дослідженні політичних систем може бути віднесений до постбіхевіоралістських методів, для яких характерна побудова висновків на основі інтерпретації фактичного матеріалу [6, с.29-30]. Сутність методу порівняльного аналізу зосереджена в порівнянні різноманітних інституційних та позаінституційних характеристик політичних систем з метою виявлення наявних між ними зв'язків та трендів впливу, вихідними даними для цього слугують кількісні оцінки дослідних характеристик політичних систем світу.

При застосуванні порівняння ключовий момент методологічного розділу прикладного дослідження є в операціоналізації понять теоретичної гіпотези дослідження [2, с.29]. Операціоналізація понять гіпотези визначається як «специфічна наукова процедура встановлення зв'язку концептуального апарату дослідження з його методологічним інструментарієм, яка поєднує в єдине ціле проблеми формування понять, техніки виміру та пошуку ідентифікаторів» [1, с.69]. Теоретична гіпотеза дослідження в концептуальному уявленні може бути сформульована на основі раніше застосованих якісних методів дослідження різних властивостей та характеристик політичних систем.

При застосуванні порівняльного аналізу до політичних систем операціоналізована гіпотеза дослідження повинна визначити, по-перше, які конкретні характеристики політичної системи

піддано аналізу з метою виявлення характеру взаємозв'язків і трендів впливу, по-друге, каузальну модель теорії [5, с.56], яка встановлює оцінки яких характеристик будуть розглядатися як залежні змінні, а які як незалежні.

Ключовий момент методологічного розділу прикладного дослідження -призастосуваннЬ для його проведенні описуваного методу полягає в інструменталізації процесу спостереження [5, с.73], яка в даному випадку заключається у виборі того, які конкретні системні дослідження і які отримані за їх результатами кількісні індикатори будуть використані в якості оцінок тих чи інших характеристик політичної системи.

Кількісні результати політико-системних досліджень, як правило, полягають в ранжуванні у вигляді рейтингів уявлень нормованих значень тих чи інших узагальнених індексів (індекс якості державного управління, індекс сприйняття корупції,

індекс економічної свободи, індекс політичних прав та ін.) для всіх політичних систем, в яких проводилося таке дослідження, а також нормованих значень індикаторів, за якими склалися узагальнені індекси.

Основним методологічним інструментарієм виступають, як правило, різноманітні методики експертних оцінок, які отримуються анкетуванням сотень та тисяч кваліфікованих експертів. Також, хоча в менших масштабах, використовується збір та обробка статистичних даних.

Для порівняння політичних систем та оперування кількісними показниками ключовою стає проблема відповідності вимірів в формі узагальнених індексів чи складових - індикаторів, кількісні оцінки яких отримані за результатами тих чи інших системних досліджень, тим характеристикам політичної системи, які вони повинні відображати, тобто проблема валідності.

Специфіка проблеми валідності і в цілому застосування порівняльного методу як правило в тому, що безпосередньо жодних вимірів не проводить, а в якості вимірів може використовувати тільки доступні йому результати системних досліджень, які проводяться міжнародними та недержавними організаціями. Це обумовлює, з одного боку, наявність об'єктивних обмежень на застосування методу, а з іншого - необхідністю для дослідника в детальном вивченні та знанні методик проведення досліджень для вибору визначуваних за їх результатами індексів чи індикаторів в якості максимально валідних показників, які відображають досліджувані характеристики політичної системи.

Вибір максимально валідних показників є творчим науковим процесом та до певної міри - мистецтвом. І, тим не менше, можуть бути

сформульовані загальні рекомендації такого вибору.

1. При проведенні досліджень різними організаціями можуть за різними методиками визначати схожі індикатори, які придатні для використання в якості кількісної оцінки однієї з порівняльних характеристик політичної системи. При цьому можливі два випадки.

В першому з них системні дослідження, результати яких передбачаються до використання при проведенні порівняльного аналізу, безпосередньо не пов'язані один з одним в межах отримання та обробки їх вихідних даних. В цьому випадку всі подібні індикатори доцільно використовувати як кількісні оцінки однієї з порівнюваних характеристик системи, що забезпечує конструктивну внутрішню валідизацію таких вимірів [5, с.105] і підвищення ступеню достовірності отриманих результатів аналізу.

Прикладом автономних один від одного індикаторів може слугувати індекс свободи преси (Фрідом Хаус) та індекс свободи преси в світі (Репортери без кордонів).

У другому випадку деякі з системних досліджень, результати яких передбачається використовувати при проведенні аналізу, є взаємопов'язані. А саме або одні дослідження в тій чи іншій мірі використовують в якості вихідних дані, які отримані при проведенні інших досліджень, або в якості вихідних даних використовує ті чи інші власні оцінки іншої порівняльної характеристики політичної системи. В цьому випадку для виключення впливу таких взаємозв'язків на результати порівняльного методу потрібно в якості оцінок порівняльних характеристик політичної системи використовувати тільки індикатори, які отримані за результатами автономних один від одного системних досліджень.

При цьому пов'язані індикатори можна використовувати в якості додаткових довідкових оцінок. Прикладом такого випадку слугує проведення порівняльного аналізу взаємозв'язку між рівнем корупції та рівнем економічної свободи.

2. Рекомендації у виборі максимальних вихідних показників можуть відноситися до ситуації, коли в рамках відомих системних досліджень не визначається вичерпними та повними оцінками досліджуваних характеристик системи, а відзначаються тільки більш-менш комплексними оцінками або оцінками тих чи інших факторів, які впливають на досліджувану характеристику. Очевидно, що в такій ситуації слід обрати найбільш комплексну оцінку, а інші використовувати в якості додаткових, що буде сприяти конструктивній внутрішній валідизації та підвищенню ступеня достовірності отриманих результатів аналізу.

Отже, можемо констатувати, що політологічне дослідження, яке проводиться із застосуванням порівняльного методу повинно бути повністю інформаційно відкритим, передаваним, повторюваним та може бути оціненим, верифікованим широким колом дослідників шляхом повторного проведення, що відповідає загальнонауковим правилам отримання нового знання.

Ми порівнюємо, щоб краще зрозуміти швидко мінливий світ, щоб позбутися міфів, які процвітають в соціальних науках внаслідок втрати системності (точніше, її непопулярності) в дослідженнях. Глобальні порівняння навряд чи можуть повністю змінити ситуацію, але при певних обставинах вони здатні сформувати успішні напрямки пошуку.

Індекси і рейтинги - необхідний інструмент універсальних порівнянь, що дозволяє розташувати

всі об'єкти дослідження в континуумі якогось вимірюваного параметра (параметрів). Звичайно, його не можна абсолютизувати. Побудова індексів і рейтингів є неминучий спрощення реальності. Але саме воно дозволяє вловити і / або підтвердити тенденції, які дослідник інтуїтивно відчуває, але не може верифікувати.

Література

1. Анохин М.Г. Современные технологии эффективной политики. М.: РУДН, 2008. 239с.
2. Боришполец К.П. Методы политических исследований. М.: Аспект Пресе, 2005. 221 с.
3. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. М: Наука, 1990. 574 с.
4. Ильин М.В. Основные методологические проблемы сравнительной политологии. *Полис*. 2001. № 6. С. 140-143.
5. Мангейм Дж.Б., Рич Р.К. Политология: Методы исследования. М.: Издательство "Весь Мир", 1997. 544 с.
6. Основы политической теории. Дегтярев А.А. М.: Высшая школа, 1998. 239 с.
7. Нисневич Ю.А. Современные методы политических исследований. *Вестник Российского*

университета дружбы народов. Серия:
Политология. 2011. С.5-16.

8. Сморгунов Л.В. Современная сравнительная политология. М: РОССПЗН, 2002. 472 с.

9. Almond A. G. Crisis, Choice, and Change: Historical Studies of Political Development / Gabriel A. Almond (with Stephen Genco). Boston: Little, Brown and Company, 1973. 736 p.

Вдовичин І. Я.

*доктор політичних наук,
професор, професор
кафедри теорії та історії
політичної науки Львівського
національного університету
імені Івана Франка*

Ф. ФУКУЯМА ПРО СУЧАСНІ ЗАГОРОЗИ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРАКТИК

Постать Ф. Фукуяма викликає зацікавлення тією світоглядною еволюцією яку він пройшов. Отримавши популярність завдяки ідеї «кінця історії» , як спіралась на припущення про остаточну перемогу ліберальної демократії, згодом